

Prugberger Tamás: (Miskolci Egyetem és Debreceni Egyetem)

A globalizáció és a környezetvédelem neuralgikus kérdései a jogalkotás, a jogkövetés és a jogalkalmazás síkján*

A környezetvédelmi jognak a globalizálódó gazdasággal összefüggésben nemcsak igen kényes nemzeti, azaz hazai összefüggései vannak, hanem igen komoly európai, eurázsiai, sőt olyan interkontinentális vonásai, amelyek jogi kezelése nemzeti szinten semmiképpen sem, európai uniós szinten vagy európai gazdasági térségi szinten pedig csak némiképpen lehet eredményes. Mind jogalkotási, mind jogalkalmazási szinten az egész "Globus"-ra, azaz világegyetemünkre akkor lehet a környezetvédelmi jog eredményes, ha vagy az egész világegyetemet átfogó internacionális konszenzusok globális rendszerére épül, vagy szupranacionális szervezetek működtetik azt. Egy átfogó világgörnyezetvédelmi jog nélkül mit sem ér az EU vagy más kontinensek államainak konszenzusán nyugvó környezetvédelmi joga, nem is beszélve a nemzeti államokról, bármilyen jó is legyen környezetvédelmi joguk, mint pl. Svájcnak, a Német Szövetségi Köztársaságnak, Ausztriának vagy Hollandiának.

1. A környezetszennyezés és a környezetkárosítás a mai globalizált gazdasági, technikai és technológiai viszonyok között országhatárokon terjed túl. Az 1990-es évek elejéig az eurázsiai államszocialista-kommunista térség korlátozott, szűklátókörű és globalizált gazdasága az NSZK-NDK határtól kiindulva egészen Alaszkáig, délen pedig egészen le a török, pakisztáni és az indiai határig tette tönkre a környezetet a gazdag olajkutak tartalmának a talajra történő korlátlan kifolyatásával, a gyárak levegő, és víztisztító berendezések nélküli üzemeltetésével, a radioaktív sugárzások szabadjára engedélyezésével. Mindez az Aral-tó és a Kaspi tenger vízkészletének veszedelmes lecsökkenéséhez és elszennyeződéséhez vezetett, a Tengiz körzetében az 1980-as évek közepén elindított földgázkitermelés során az ott dolgozók tömeges egészségromlását idézte elő. Mindezek hatására a "szocialista táborhoz" tartozott valamennyi országban az ipari szennyvizeknek a természetes vizekbe történt minden tisztítás nélküli visszajuttatása következtében az élővizek sokasága vált "holt" vizekké és ugyanúgy a gyárak szűrőberendezések nélküli üzemeltetése, valamint a városi településeken és az országutakon is a korszerűtlen és elöregedett, "füstsűrővel" nem rendelkező gépkocsik tömege fertőzte és fertőzi még ma is a lakosságot. A határokat átlépve az emissziós követelményeket végletesen figyelmen kívül hagyó teljesen korszerűtlen nagyipar működése következtében a sziléziai erdők jelentős része a cseh-német határnál teljesen kipusztult, a Szlovák-Tátrában pedig az erdők lombjainak egy jelentős része lepedékkal fedett. Az NSZK-val történt egyesülés előtti NSZK a valamennyi keleti szocialista államból az NSZK folyóiba, onnan pedig az NSZK-ba átfolyó szennyvizeket a német ipar még a rendszer összeomlása előtt állami támogatással úgy igyekezett a saját vizeinek és légtérének a szennyezéstől történő megóvását biztosítani, hogy több erőteljesen vizet és levegőt szennyező keletnémet, cseh, valamint lengyel üzemet korszerű szűrőberendezésekkel látott el. Ezután kezdett

újból megjeleni az élet a szennyeződés miatt a halak kipusztulása miatt holttá vált Elbában. A közép-kelet-európai és ázsiai kommunista blokk korszerűtlen iparának környezetkárosító működésében a csúcspont a csernobili atomkatasztrófa volt. Az eddig is elszenvedett igen erőteljes radioaktív káros hatásai még beláthatatlanok lehetnek. Ugyanez vonatkozik az egyre korrodáló forgalmon kívül álló északi- és keleti tengeri orosz hajók radioaktív rakományának, valamint az ugyancsak kezelés és karbantartás nélküli rakétáknak káros kisugárzásaira, aminek káros hatásait még nem tudjuk felmérni. Hogy mennyire felelőtlenül és cinikusan kezelte ezt a katasztrófát a szovjet rendszer, mutatja az, hogy először eltitkolták, majd a kitudódás után néhány nappal később annak demonstrálására, hogy nincs veszélyhelyzet, egy Csernobil-hoz közeli településen "pionír" futballtornát rendeztek.

Az államszocialista-kommunista rezsimhez tartozó valamennyi államban a minél olcsóbb ráfordítással történő mennyiségorientált ipari és mezőgazdasági termelési szemlélet a környezetvédelmi szempontokat az 1970-es évek elejéig nyíltan, azt követően pedig burkoltan szorította háttérbe. Szabó Imre akadémikus a magyar szocialista jogelmélet vezető egyénisége még az 1970-es évek elején az önálló környezetvédelmi jog szükségtelensége mellett foglalt állást, miközben az EU és az EFTA tagállamainak jogi normarendszerével és gyakorlatával szemben Magyarországon sem a gépkocsikra, sem az ipari üzemekre környezetterhelési emissziós határértékek sem a levegő-, sem a víz-, sem a talajszennyezésre nézve nem érvényesültek. Az ipari üzemek hallatlan mértékben szennyezték mindennemű szankcionálás nélkül azt a talajt, amelyen üzemük működött és csupán a lég-, és vízszennyezést kellett jóval enyhébb bírsággal kiváltaniuk, mint amennyibe a nyugati ipari államokban mindenütt előírt tisztítóberendezések felszerelése került volna. A mezőgazdaságban a talaj szerves trágyával és műtrágyával, valamint növényvédő vegyszerekkel történő túlterhelése nemcsak hogy nem volt szankcionálva, hanem még kívánatos is volt. Ugyanúgy következmények nélküli maradt a zsúfolt legeltetés, ami nemcsak a legelőterület növényzetét károsította csak, hanem a nagymennyiségű hígtrágya kibocsátás a talajvíz nitrát tartalmát is nagymértékben emelte. Kimutatott tény, hogy az ország talaj-, és forrásvízeinek, de ugyanúgy állóvízeinek nitrát szennyeződése a veszélyességi fokot eléri, vagy annak határát súrolja, az üzemi telephelyek talaja a zömében veszélyes ipari hulladékoktól fertőzött (ólom, sav, higany stb.), a települések határa pedig ugyanúgy a lakossági kommunális hulladéktól.

Összegzésül a reálszocialista pártállami rendszerhez tartozó valamennyi államban a környezetvédelem teljesen másodrendű és elhanyagolt szempont volt a szocialista tábor globalizált primitív mennyiségi szemléletű gazdaságához és a hadiiparhoz képest. A környezetvédelmet ugyanis a rendszer szűk pénzügyi költségvetése nem bírta el. Ezt azonban kifelé bevallani nem lehetett. Ezért a rendszer nyíltan demonstrálta a környezetvédelem szükségtelen és felesleges voltát. Ennek tipikus példája, hogy amikor 1985-ben a Német Szövetségi Köztársaság a Ruhr-vidéken és több nyugat-német nagyvárosban, valamint Nyugat-Berlin közigazgatása

szmogriadót rendelt el. Az NDK-ban és Kelet-Berlinben ezt nem követték, hanem kétütemű motoraikkal demonstratív autóversenyeket szerveztek, miközben a titkos statisztikák kimutatásai értelmében a keletnémet ipari övezetekben a századfordulóhoz viszonyítva átlag 10-15 évvel csökkent az emberi átlagéletkor. Mindezek következményeként a legtöbb volt szocialista államban kodifikált környezetvédelmi tételes jog nem alakult ki. Magyarországnak volt csak relatíve átfogó, tartalmilag azonban komoly kötelezések és szankciók nélküli deklaratív környezetvédelmi törvénye, amely 1974-ben lépett hatályba és egészen 1996-ig hatályban volt. A környezetvédelmi jog egységes dogmatikai rendszere sem nálunk, sem a többi szocialista államban nem alakult ki. Kezdetben az agrárjog keretében kezdték el művelni és csak később jelent meg komolyabb művelése egyfelől a közigazgatási jog, másfelől a polgári jog részéről. Csupán a pártállami rendszer utolsó fázisában kezdődött el a környezeti jog rendszertani, elméleti és komparatiztikai feldolgozása, amelynek eredményeként a rendszerváltást követően több összefoglaló monográfia látott napvilágot.

2. a) Áttérve ezek után a fejlett tőkés államok környezetvédelmének jogi helyzetére, az tapasztalható, hogy ameddig a Myrdal Keynes-i teljes foglalkoztatásra irányuló gazdaságfilozófián alapuló welfare society és state gazdaságpolitikája volt az uralkodó trend, a környezetvédelem mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban, mind pedig a iurisprudentiában központi helyet foglalt el. Az Amerikai Egyesült Államokban jelentek meg az első emissziós határértékek, valamint azok a levegő-, víz-, talaj-, és erdővédelmi közigazgatási jogi szabályok, amelyek adminisztratív eszközei hatékony védelmet tudtak biztosítani a lakosság bevonásával egybekötve (populáris actio) a környezet és a természet védelmére. Ugyanígy az USA-ban dolgozták ki a környezeti károk megtérítésének komplex elméletét, amely az adequat okozatosságot meghaladó és a környezetkárosításra visszavezethető áttételes károkat, valamint azok fokozott (objektív) felelősséggel összekötött rendezésének a lehetőségeit vizsgálja. Ebben a rendezésben szerepet kapott a környezetre ható tevékenységgel összefüggésben álló kockázatviselési elemből adódó előre nem látható veszélyekért is történő kárfelelősségrevonás, valamint a felelősségmegosztás az egyes károkozati láncolatok elindításában közreműködők, valamint folytatói között. Ez az amerikai komplex, de egyben analitikus és objektív többsíkú környezeti kárfelelősségi elmélet valamint gyakorlat összekapcsolva a környezeti vagyon-, s főleg felelősségbiztosítással átkerült a német környezetvédelmi jog elméletében, normarendszerébe és gyakorlatába átformálta az e területen érvényesülő adminisztratív rendészeti és polgári jogi felelősségi jogot. Eközben az EU, ill. jogelődje az EGK számtalan környezetvédelmi jogi irányelvet és ajánlást tett közzé, aminek a germán jogterületen precíz, a frankofon-latin jogterületen lazább végrehajtására került sor. Mindenesetre a jóléti állam időszakában mind az észak-amerikai, mind a nyugat-európai térségben a gazdasági mutatók mellett egyenlő súlyban estek latba a környezetvédelmi szempontok is. Vagyis csak környezetbarát ipari és mezőgazdasági termelés folyhat és a társadalom által fogyasztásra, ill. felhasználásra kerülő árucikkeknek is környezetbarátnak kell lenniük.

b) Miközben a fejlett tőkés világ felhagyva a Keynesi gazdaságfilozófiával, valamint a jóléti állam koncepciójával, gazdaságpolitikáját egyre erőteljesebben a Friedrich Hayek és a Milton Friedman által kidolgozott monetáris alapokon álló neoliberális gazdaságfilozófia vette át, a környezetvédelemnek az EU által lefektetett és az USA-ban is hirdetett alapelvei és normatív előírásai változatlanok maradtak. Ez azonban csak formálisan van így. Tartalmilag ugyanis egyre veszélyesebben érvényesülő trend a környezetvédelem és jogi eszköztárának a kiürítése. Az egyre globalizálódó tőkenyeresség-orientált gazdaságban a környezetvédelmi szempontok egyre erőteljesebben rendelődnek alá a gazdaság és a civilizációs kényelmi szempontok érdekeinek. Az egyre növekvő energiaszükséglet fokozódó olaj-, és földgázkitermelést igényel. Költségmegtakarítási szempontok miatt hatalmas űrtartalmú szimplafalú tankhajók szállítják a tengereken az olajat, hajószerencsétlenségek esetén erőteljesen veszélyeztetve, sőt óriási mértékben szennyezve és rombolva a tengerek vizeit és élővilágát. Dél-Amerika, Óceánia, Fekete Afrika és Ausztrália több országa nemzeti jövedelmét és lakossága vegetáló vagy igen gazdag színvonalát az esőerdők katasztrofális mennyiségű kitermelése biztosítja. Ebben a folyamatban az USA több állama is közreműködik. Pennsylvania kormányzója egy magyar diplomatának közölte, hogy inkább ritkuljanak az esőerdők, sem hogy munka nélkül maradjon egy amerikai. Voltaképpen a kormányzó nem a foglalkoztatáshoz fűződő érdekeket nézi, hanem a fafeldolgozó és fatermék-értékesítő amerikai konszernnek érdekeit. Lényegében őmiattuk és nem őserdők fát kitermelő brazil kisemberek munkalehetőségeinek érdekében hiúsította meg félig az 1991. évi Rio-i Környezetvédelmi Konferenciát az idősebb George Bush, az USA akkori elnöke, amikor ellenállt annak, hogy az őserdők kitermelését megtiltó egyezmény megszülessen. De ott is, ahol az őserdők egészséges fáinak kitermelését tiltó szabályok vannak - mint pl. Thaiföldön-, a fafeldolgozó vállalatok lefizetik az őslakosságot, hogy sértsék meg a fák kérgeit és így minden további nélkül kivághatókká válnak. Mindezek következtében naponta Magyarországnyi területtel csökken az esőerdők területe, ami az üvegházhatásúgáz megjelenését és a földünket körülvevő ózonpajzs eltűnését, egyszóval az emberi élet létfeltételeit ellehetetlenítő ökológiai katasztrófa belátható időn belüli bekövetkezésének a veszélyét vonhatja magával. Az őserdők kipusztításával járó egyre gyakoribbá váló és egyre sebesebben száguldó tornádók, nagyméretű esőzések és szökőárak, valamint aszályok egymást követő kiszámíthatatlan váltásai jelzés értékűek. Úgyszintén az egyre erőteljesebb és immár visszafordíthatatlan légszennyezésben, valamint az ezzel összefüggésben folyamatosan erősödő légkörfelmelegedési tendenciában erőteljes szerepet játszik a gépjárműforgalom növekedése mellett a légiforgalom ugrásszerű növekedése is. Mind a gépkocsiforgalom, mind pedig a repülőforgalom megnövekedésével beállott erőteljes légtéri kéndioxid kibocsátás az eddig is tapasztalt légköri felmelegedés és ózonrétegvékonyodás felgyorsulása irányában hat a bioszféra kutatóinak - valószínűleg megalapozott - állításai szerint.

A környezetet és a természetet makroklimatikusan károsító e globalizációs folyamatok a környezet-, és a természet mezo-, és mikrokörnyezetében is hasonló

hatással jelennek meg. A mai globalizációs gazdaságfilozófia egyik alaptétele, hogy a termelőipart, azaz a gyáripart rugalmasan olyan országba szükséges telepíteni, ahol legkedvezőbbek a feltételek főleg az adófizetés, a munkaerő bére, az energiafogyasztás és az egyéb rezsiköltségek, valamint a fogadó országtól jövő különböző támogatások szempontjából. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a vállalati központok vándorolnak el és helyezkednek gyorsan át az adóparadicsomokba, hanem a multinacionális cégek az üzemeket is gyakran egyik országból a másikba helyezik át aszerint, hogy pillanatnyilag hol a legolcsóbb a munkaerő. Ennek tudható be, hogy újabban gyorsan felépíthető és szétszerelhető, elemeit jelentős részében máshová átszállítható üzemcsarnokokat és munkagépsorokat, valamint egyéb technológiai berendezéseket állítanak be. Mivel pedig csak átmeneti jelleggel telepednek le és telepeiket a konjunkturális helyzetnek megfelelően gyorsan váltogatják, egyre kevésbé lesz érdekük a környezetvédelmi előírások maradéktalan betartása. Az igen költségigényes lég-, és víz tisztítóberendezéseket csak akkor szerelik majd fel, ha azok költözésnél leszerelhetők és szállíthatók, a hulladékelszállításról és tárolásról pedig akkor gondoskodnak majd a környezetvédelmi törvényi előírások szerint, ha az nagyobb megterhelést számukra nem jelent. E téren a veszélyt az jelenti, hogy az alacsony költségigényű munkaerővel rendelkező fejletlen vagy fejlődésben lévő államokban - miként azt Hans Peter Martin és Harald Schumann "A globalizáció csapdája" c. könyvükben közléteszik - igen nagy a környezeti szennyezés, valamint a környezet- és természetvédelmi kultúra hiánya. Ijesztőnek tartják azt az ökológiai közönyt, amellyel a fejlődő országok iparosodása folyik. Mint írják: "Kína városai hatalmas mérgefelhőt okádnak ki, mely felhő ezerhétszáz kilométernyi területet borít be a Csendes-óceán fölött". A többi feltörekvő és a fejlett államok iparát befogadni vágyó közép-, és dél-ázsiai, valamint csendes-óceáni térségben is hasonló vagy még rosszabb az ökológiai helyzet, és az öko-kultúra. Az ökopolitikáról nem is beszélve, mert az nincs. Olyan társadalmi és öko-környezetben, ahol nincsenek öko-jogi előírások, a multik sem törekednek érthető módon "vándorüzemeik" víz-, és légtisztító berendezésekkel történő felszerelésére, a megvásárolt vagy esetleg csak bérbevett ipari telek-telephely hulladékszennyezéstől való megóvására. Ha nincs állami igény és jogszabályi előírás arra, hogy a hulladékot átmenetileg is környezetbarát módon tárolják, végleges megoldásként pedig megsemmisítsék, a hulladék helyben marad, még ha az mérgező is és legfeljebb a cég költözik tovább, ha már az ökoterhelés miatt az ottlét kibírhatatlan. Sőt: a legtöbb fejlett állam multinacionális cégei eme alulfejlett országokba szállítják el és tárolják amerikai és európai anyacégeiknél keletkezett hulladékukat. Ha pedig ezt az olcsón megszerzett saját tulajdoni ingatlanukon hajtják végre, még bértárolást sem kell fizetniük.

Az Amerikai Egyesült Államok túlhajtott monetáris szemléletű neoliberais gazdaságpolitikája még a saját észak-amerikai kontinensét sem kíméli. A dél-kaliforniai vállalatok, továbbá az Ontario-ban működő Nova-Csoport és a Új-Funland-i Mc. Curdy-Csoport hallgatólagos állami ösztönzéssel perelni kívánja Kanadát, mivel törvényt alkotva megtiltotta, hogy a kanadai tavak vizét ipari üzemek működtetéséhez elszállítsák. A kanadai tavak vízkészletének az USA

nagyvállalatai részéről hosszú időn keresztül történt folyamatos nagybani kitermelése és elszállítása következtében ugyanis a tavak vízszintje észrevehetően csökkent. Az aggasztó ebben az, hogy az USA, amely - mint láttuk - elől jár a környezetvédelem jogi szabályozásában, ha gazdasági érdekről van szó, előbbre helyezi azt a környezetvédelemnél, különösképpen akkor, amikor nem a saját területi szuverenitásáról van szó.

c) Itt térek rá az 1990. évi rendszerváltást követő mai magyar helyzetre, amelyhez hasonló a többi közép-kelet-európai posztkommunista állam helyzete is. Az első, amely helyzetünket meghatározza. Közvetlenül a rendszerváltás után 1990. áprilisában megalakult MDF-KDMP-Kisgazda (36-ok) Kormány a következő évben leváltja környezetvédelmi közigazgatási államtitkárát, Prof. Dr. Szabó Gábort, mert komolyan vette a környezetvédelmet. Akkor a FIDESZ egy szakszerű ellen-környezetvédelmi koncepcióval előállva megalapozottan bírálta az Antall-kormány környezetvédelmi tevékenységét. Úgyszintén nem sokat tett ezen a téren az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció környezetvédelmi tárcája sem. Sőt: éppen ez a baloldali liberálisként fémjelzett kormány volt az, amely az előző kereszténykonzervatív Antall-Boros kormány által leállított Bős-Nagymarosi erőmű- és gátrendszernek a szlovákokkal együtt történő felépítését mindenképpen meg akarta valósítani. Az 1998-as választásokat követően hatalomra került első környezetvédelmi miniszter a csatlakozási tárgyalásokon pedig 10 éves derogációt kért, ami összhangban áll azzal, hogy Magyarország az Európa-uniós csatlakozási felkészültségben van a legerőteljesebben lemaradva a Fehér Könyv tanúsága szerint. Ebbe belejárt az a gazdaságpolitikai megfontolás is, hogy a privatizációnak különösen az első szakaszában a Magyar Állam részéről az új tulajdonosokkal szemben nem támasztottak környezetrendbetéti követelményeket. Ennek következtében az 1994. előtt a külföldi tőkebefektetőknek eladott élelmiszeripari üzemek továbbra is víz- és levegőtisztítóberendezések, valamint korszerű hulladéktárolók nélkül működtek. Ebbe belejárt az új élelmiszeripari vállalkozók már említett még olcsóbb munkaerőre vágyó már érintett továbbvándorlási szándéka. A magyar állam pedig éppen az itt tartásuk végett nem lépett fel velük szemben eréllyel a környezetvédelmi és a hulladékkezelési előírások betartása érdekében. Az 1990-es évek második felétől kezdve viszont, amióta egyre reálisabbá vált Magyarországnak az Európai Unióba történő felvétele, a tartósan Magyarországon maradni szándékozó külföldi befektetők - mindenek előtt a német cégek - az eladásra szánt vállalat, zöldberuházás esetén pedig a földterület megvétele előtt azzal az ígérennyel lépnek fel az ÁPV Rt.-vel szemben, hogy gondoskodik az adásvétel tárgyát képező földterület környezeti tehermentesítéséről, az üzemek esetében pedig a korszerű víz- és légtisztítóberendezések, valamint hulladéktárolók létesítéséről.

A környezetvédelemnek a privatizáció során a magyar politikában ilyen másodrendű kezelése lovat adott azon külföldi cégek számára, hogy környezetvédelmi beruházásoktól eltekintsenek, amelyek tartósan nem kívánnak itt letelepedni, hanem vagy csak a jól működő magyar cégek piacát kívánják

megszerezni és a céget a versenyből kiiktatni, vagy pedig az olcsó munkaerőből, valamint az átmeneti adókedvezményből adódó konjunktúra lehetőségeket kívánják kihasználni. Ennek a körülménynek volt betudható, hogy egy 1995-ben végzett országos vizsgálat tanúsága szerint a külföld felé privatizált élelmiszeripari üzemek egy jelentős részénél sem vízszűrő, sem levegőszűrő, sem talajtisztaságot védő berendezéseket nem szereltek be. Igaz, a privatizálást végző lebonyolító Állami Vagyonügynökség sem lépett fel adásvételi szerződésbe foglalva ilyen igénnyel. A cél a minél előbbi értékesítés és az adósságszolgáltatásra fordítandó pénzbevételek szerzése volt, amihez viszonyítva mind a munkahelyeket lehetőség szerint megtartó reorganizáció és a környezetvédelmi szempontoknak való megfelelés teljesen másodrendű kérdéssé vált. Teljes mértékben utal erre a szemléletre az az 1997. évi ügy, amikor az egyik alföldi város önkormányzata lakossági bejelentésre bezárattott egy, a lakosság éjszakai nyugalma nagy hangorgánuma miatt zavaró diszkót, mire a megyei közigazgatási hivatal jogellenesnek nyilvánította a határozatot, kifejtve, hogy a vállalkozás szabadságát sérti. A vállalkozási szabadság ennél fogva fontosabb szempont lett, mint a Magyar Alkotmányban lefektetett egészséges környezethez való jog.

Tapasztalható azonban, hogy a környezetvédelem szempontjai azonban a baloldali liberális Horn-kormányt felváltó Fidesz-Kisgazda-MDP koalíciós kormányzásban is bizonyos fokig háttérbe szorultak gazdaságpolitikai, valamint gazdasági és politikai szempontokhoz viszonyítva. Egyértelműen politikai szempontok, mégpedig a "Fradí"-szurkolótáborából nyerhető szavazatok játszottak közre abban, hogy a Ferencvárosi Torna Club üllői úti labdarúgó pályájának füvesítését a környezetvédelmi alap terhére valósították meg, amelynek csak nagyon erőltetett indok a környékbeli madarak életlehetőségeinek a javítása. A 2000. év kora tavaszán a romániai Aurul Bányatársaság által elkövetett tiszai ciánszennyezésnek a bekövetkezett iszonyatos károk ellenére a román féllel szembeni kezdeti nem kellő erejű magyar fellépés a környezetvédelmi és az igazságügyi miniszter részéről ugyancsak politikai megfontoláson nyugodott. Abból ugyanis, hogy mindkét miniszter a román féllel megkezdett tárgyalásain - ellentétben Jugoszláviával - csak érintőlegesen és csak igen óvatosan vetette fel a Román Államot képviselő ottani környezetvédelmi hatóságok felelősségét a nehézfémvegyületeket talaj- és vízszennyező módon tároló bánya működésének engedélyezése miatt, a román-magyar ma jónak mondható államközi kapcsolatok megzavarásának az elkerülése játszott közre. A Metalloglobus hosszú éveken keresztül folytatott nagytétényi ólomszennyezésének a felszámolásánál is a környezetvédelmi szempontokhoz képest erőteljesebb motivációként jelenik meg a kárelhárítási üzlet megszervezésének és a Metalloglobus ingatlanok értékesítésének a szempontja. A többi közép-kelet-európai posztkommunista államban is hasonló tendenciák tapasztalhatók. Így pl. Oroszországban üzleti szempontok miatt erőteljes parlamenti lobbizás indult meg a környezetvédelmi előírások enyhítése érdekében az ártalmas hulladékok újrahasznosítása érdekében, csak azért, mert a hulladékmegsemmisítésnél a hulladék újrahasznosítás lényegesen jelentősebb üzleti haszonnal jár. Ugyanakkor a fejlett nyugati tőkés államok is ide, Közép-Kelet-

Európába hozzák és próbálják eladni azokat a tilos, nem környezetbarát technológiákat és termékeket, amelyek miatt a saját hazájukban már nem forgalmazhatók és nem is alkalmazhatók. Csak Magyarországot érintve a termékek vonatkozásában tipikus példa volt erre az 1990-es évek első felében az NSZK-beli Henkel mosópor esete, amelynek a németországi forgalomból kivont, nem környezetbarát változatát Magyarországon és a német gazdasági befolyás alatt álló vele szomszédos államokban reklámozták és értékesítették. Ami pedig a technológiát illeti, hasonlóképpen tűrte el a már említett tisztai ciánszennyezést okozó nagybányai Aurul Bányatársaságnak ausztrál főreszvényese, az Esmeralda cég, hogy a többségi rész tulajdonát képező román bányavállalat a környezet és a természet valamennyi elemét kirívóan nagymértékben veszélyeztető és károsító módon működjön.

A gépesített tömegtermelés a jelenkor fogyasztó és eldobó-szemetelő társadalmának újból és újból állítja elő ugyanannak a cikkszerűségnek újabb és újabb változatait. Ez jellemzi a komputer-, és az autógyártást, ahol a termékek fél-, vagy egy év alatt elavulnak. A divat és a státuszszimbólum miatt a marketing által manipulált tömeg a korábbi, de még jót azonnal cseréli az új szériával. A korábbi használt termékeket eddig a gyárak - különösen az autógyártásban - visszavették. Újabban Németországban eme államilag elrendelt kötelezettséget feloldani igyekszik az ipar. Ez amellel, hogy a szétszerelő ipar megszűnése miatt a munkanélküliek létszámának emelkedésével jár, a hulladéknövekedést is előidézi. Mindez viszont jelentős részben itt, a közép-kelet-európai régióban, valamint a fejlődő államokban csapódna le, ahová a relatíve vagy abszolúte olcsó munkaerőfelhasználás miatt a gyártás jelentős része ki van telepítve.

3. Mindezek alapulvételével Magyarországnak az EU környezetvédelmi előírásaihoz való harmonizációt illetően nem hosszú lejáratú derogációt, hanem szubvenciót kellene kérnie annak érdekében, hogy minél előbb a környezetvédelem nyugat-európai és világszintjéhez felzárkózhasson. Ebbe az irányban kellene az EU felvételi tárgyalásokat vezetni. Ugyanakkor a gazdaság minden egyes - külföldi és hazai - szereplőjétől egyforma szigorúsággal meg kell követelni azt, hogy minden vállalat a környezetvédelmi előírásoknak megfelelően működjön és üzemét a környezetet óvó megfelelő szűrőberendezésekkel felszerelje. Magyarországnak ma a környezetvédelmi helyzete a víz-, és a levegőtisztaság vonatkozásában lényegesen jobb, mint amilyen a rendszerváltáskor volt. A javulás azonban csak kisebb mértékben köszönhető környezetvédelmi beruházásoknak, nagyobb mértékben ebben a nehézipar tönkremenetele játszott közre. Bár az 1995-ben hatálybalépett új Környezetvédelmi Törvény és az 1998-ban elfogadott új Ingatlanyilvántartási Rendtartás értelmében a környezeti terhelést az ingatlanra terhelő adatként rá kell vezetni. Ennek végrehajtására azonban csak 2000-ben kerül sor, miközben a mezőgazdasági tárca a haszonbérletek nyilvántartásbavételének bevezetéséről soron kívül intézkedett. Helyes lett volna a kettőt egyszerre már korábban bevezetni.

Mindez azonban kevés. Átfogó nemzetközi szabályozással és azzal egyező következetes nemzeti jogi normaalkotással, valamint azok szigorú nemzetközi és nemzeti végrehajtásával lehet csak a jelenleg folyó környezetrombolást megállítani.

4. Abból kifolyólag, hogy a gazdaság szereplői - termelők, termékforgalmazók, közlekedési és turisztikai szolgáltatók - a saját tőkegyarapódásukat, nem pedig a környezet-, és a természet megóvását tartják szem előtt, a közelgő ökokatasztrófa veszélyével pedig nem számolnak, egyfelől az EU-nak rendelet formájában egy konzisztens és átfogó környezetvédelmi kódexet kellene kiadnia, ami a környezet-, és a természetvédelem minden jelentős kérdését keretjellegetűen rendezné.

Ugyanakkor viszont a környezetvédelmi előírások megszegésének jogkövetkezményeit - ide értve a környezetet veszélyeztető minden tevékenységért fennálló objektív felelősséget - konkrétan kellene a rendeleti formában kiadásra kerülő kódexben szabályozni. Ezt figyelembe véve kellene minden államnak a saját környezet-, és természetvédelmi jogát kialakítani. Ebből az is következne, hogy a luxemburgi Európai Bíróság és Törvényszék (első és másodfokon) járna el valamennyi tagállam esetében a környezeti károk és környezetsértések elbírálásával kapcsolatos ügyekben. Hasonló internacionális környezetvédelmi jogalkotás lenne elvárható a NAFTA-tól és az egyes államok más gazdasági tömörüléseitől is.

Mindez azonban csak mozaikszerűen és csak hézagosan fedné le a Földgolyó környezetvédelmi ügyét. Egy valóban átfogó, hatékony és egységes környezetvédelem az egész emberiség és a világegyetem javára az jelentene, ha az ENSZ a háborús agresszióhoz hasonlóan megalkotná a környezetvédelmi agresszió fogalmát és annak jogkövetkezményeit a háborús agresszióhoz hasonlóan vonná le, valamint a genocídiumhoz hasonlóan szankcionálná az élő-, és élettelen környezet meghatározott méreteket meghaladó pusztítását. Ez a környezet- és természetvédelemnek egy olyan átfogó "világkódexszerű" szabályozását kellene hogy jelentse, amelyhez becsatlakoznának az egyes államszövetségek és államtársulások (EU, NAFTA, EFTA, CEFTA) kódexei, azokhoz pedig tagállamaik nemzeti kódexei. A környezeti jogsértésekből fakadó ügyeket ily módon a Hágai Nemzetközi Törvényszék - ha joghatóságát és illetékességét az ENSZ által megalkotandó "Környezetvédelmi Világkódex" kimondaná - az ENSZ valamennyi tagállamára nézve külön államközi megegyezés és alávetés nélkül tárgyalhatná. Így nem állna fenn olyan probléma, mint amilyen Magyarország és Románia viszonylatában a már többször említett tiszai ciánszennyezéssel kapcsolatban fennforog.

Magyarország ugyanis a Tisza élővilágának elpusztulásából és a tiszai halászok jövedelemkieséséből ért közvetlen és közvetett kárainak a megtérítését a hanyag és felelőtlen romániai környezet- és természetvédelmi felügyelet következtében a Román Köztársaságtól mindenképpen igényelhetné. Ennek feltétele azonban a hatályos nemzetközi szabályok értelmében az, hogy a két állam megegyezzen a Hágai Nemzetközi Bíróság joghatóságában és mindkét állam alávetse magát a Bíróság ítéletének. Mindez javaslatunk megvalósulása esetén elkerülhetővé válna

és bármely károsult állam ki tudná kényszeríteni közvetve vagy közvetlenül a környezetet szennyezőtől a jogvitának végső fórumként a Hágai Nemzetközi Bíróság elé való vitelét. Ily módon, vagyis a környezet épségéért végső soron felelős államnak a nemzetközi bírósági fórumok elé kényszerítésének a lehetőségével megoldódhatnak olyan anomáliák, mint amilyen az e cikkben többször visszatérő Romániából származó tiszai ciánszennyeződés esete, ahol a Magyar Állam alávetés nélkül kártérítési perrel csak a román bányatársasággal szemben léphet fel, amely viszont csőd szélén állva fizetéseképtelen. Az e vállalatban részvényei alapján tulajdonos ausztrál cég közvetve legfeljebb csak a részvénybe fektetett tőkéjét veszítené el, ami azonban a bányavállalat csődhelyzete miatt jelentősen lecsökkent. Ugyanakkor lehet, hogy csak a kártérítési kötelezettség alóli kibújás céljából - maga is csődöt jelentett be. A Magyar Állam kára így csak a végső mögöttes felelős Román Köztársasággal szemben lenne hatékonyan érvényesíthető, ha alávetné magát Hága joghatóságának. Ez volt az, amit magyar részről azon melegében a kormány Romániával tárgyaló miniszterei Romániától nem igényeltek és nem is vetették fel kártérítési kötelezettségét.

Végső összegzésként az eddig elmondottakból egyértelműen leszűrhető, hogy napjainkban a környezet különböző elemeinek sokirányú rombolása folyik. Az egyre kiterjedtebbé és agresszívabbá váló globalizáció folytán beálló dömpingtermelő, valamint az ilyen termelésből származó használati tárgyakat csak részben hasznosító, majd eldobáló fogyasztó-szemetelő társadalom növeli a hulladékhegyeket, amelyekben nem csekély hányadot a veszélyes hulladékok tesznek ki. Pozitívum ebben a folyamatban a mezőgazdasági termelésnek és az élelmiszer-előállításnak a reális keresethez igazodása és ennek megfelelő csökkenése. Ugyanakkor részben a turizmus, részben a közlekedési kényelem növekedése miatti repülőgép, valamint személy- és tehergépkocsi forgalom sűrűsödés a levegő-, víz- és a talajszennyezés növelésével jár. Mindez összekapcsolódik az ipari globalizáció rohamos terjeszkedése folytán a jelenleg túlnyomóan még hagyományosan folyó ipari- és közlekedési nyersanyag-felhasználás erőteljes növekedésével, a föld ásványi- és vízkészletét, faunáját és flóráját, valamint különböző élettársulásait veszélyezteti. Az erdő- és a zöldövezetek, valamint az ott található vadállomány pusztulásába belejátszik az ipari zöldberuházásokon felül a részben túlnépesedésből, részben a kényelemből fakadó településnövekedés, továbbá a vadászati és a halászati szenvedély. Több nyugat-európai országban a vad- és a halállomány majdnem teljes kipusztulásához az is hozzájárult, hogy a vadat és a halat egészen a legutóbbi időkig "res nullius"-ként, nem pedig nemzeti vagyonként kezelték. Ezért a vadászati és halászati tevékenységet teljes egészében liberálisan szabályozták (pl. Olaszország).

A környezet és a természet itt kimutatott egyes elemeinek károsítása ma is növekedő tendenciát mutat. A jelenlegi korlátozó előírások igaz hatékonyak, de csak a növekedés ütemét lassítják és mértékét csökkentik, nem pedig leállítják és visszafordítják azt. Az egyes környezeti és természeti elemek károsító hatásainak elkerülhetetlenné váló egybeesésének kumulációjából bekövetkező ökokatasztrófa

az emberi társadalom, sőt a bonyolultabb élővilág végét jelentheti a Földön. Nem szükséges hívőnek vagy idealistának lenni ahhoz, hogy számításba vegyük az itt kifejtettek okán a földi élet egy jelentős részének a végét, a kipusztulását, mivel az ember - mint a kultúra és a gondolkodás legmagasabb fokán álló élőlény - kapzsisága és kényelme érdekében szűklátókörűen bűnös módon sorozatosan és egyre hatványozottabb mértékben megsértette a természeti világ objektív törvényeit, felborítva a világ ökörendszerének az egyensúlyát. Ma még e folyamat visszafordítható. Ez viszont az államok részéről sürgős és szigorú nacionális, inter- és szupranacionális beavatkozást igényelne. Sajnos, a folyamatok nem ebbe az irányba tartanak. A földkerekség ma egyedüli globalizált világhatalma, az USA, az 1991. évi Riói Környezetvédelmi Konferenciához hasonlóan megghiúsította a Föld Légkörének felmelegedésével összefüggő 2000. novemberi Hágai Konferenciát. Az amerikai tőkés világ gazdasági érdekeit teljesen szolgai és szűklátókörű módon kiszolgáló Egyesült Államok-beli politika példátlan módon meg akarta vásárolni magának a fejlődő, ill. a fejletlen államoknak biztosított szén-dioxid, és egyéb légszennyező anyag kibocsátási kvótákat, ezzel semmivé téve azon államok erőfeszítéseit, amelyek felismerték a légkörszennyezésből fakadó óriási veszélyeket. Ha e folyamat nem változtat gyökeresen más irányt, az emberi társadalom jövője kérdőjeleződik meg. Hogy az emberiséget irányító gazdasági és politikai elit még időben észhez tér-e, nem lehet tudni. Felidézem ezért Madáchtól az Úr szavát: “mondottam ember, küzdj és bízva bízzál.”

[2001/1. szám tartalomjegyzéke](#)